

Vakdidactisch Meesterschapsteam Levensbeschouwing en Religie

Jaarverslag 2024-2025

dr. Juliëtte van Deursen-Vreeburg (Tilburg University, voorzitter)

prof. dr. Cok Bakker (Universiteit Utrecht)

dr. Markus Davidsen (Universiteit Leiden)

prof. dr. Natascha Kienstra (a.i.), (Tilburg University, lid van Stuurgroep Vakdidactiek Geesteswetenschappen)

INLEIDING

In september 2024 is het VDMT L&R van start gegaan. Het VDMT is afgelopen jaar bezig geweest met de opstartfase. Er is gewerkt aan het formuleren van de doelstellingen en maken van een plan voor de periode 2025-2027. Dit concept-projectplan is voorgelegd aan de kring van hoogleraren en vakdidactici van de universitaire lerarenopleidingen GL. De ontvangen feedback is meegenomen in de definitieve versie van [het projectplan](#). Verder heeft het VDMT gewerkt aan het leggen van contacten en de afstemming met relevante partners zoals Expertisecentrum LERVO, vakvereniging VDLG, de vereniging voor katholiek en christelijk onderwijs Verus en de hbo- en wo-lerarenopleiders.

Het VDMT L&R zet zich in voor de hele breedte van de vakdidactiek. De missie is om de ruimte in de school voor levensbeschouwelijke en religieuze vraagstukken te behouden, uit te breiden of te creëren. Dit doen we door het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de vakdidactiek te bevorderen, het vakdidactisch onderwijs voor aankomende docenten landelijk beter af te stemmen en te verbeteren en door initiatieven te nemen voor bevordering, kennisdeling en uitwisseling van vakdidactisch onderzoek. Voor de periode 2025-2027 heeft het VDMT L&R vijf globale doelstellingen geformuleerd en die uitgewerkt in concrete prioriteiten en plannen (zie projectplan). De vijf doelstellingen zijn:

Doelstellingen:

1. Het uitvoeren en bevorderen van (interdisciplinair) wetenschappelijk onderzoek op het gebied van het vak/vakgebied Levensbeschouwing & Religie, met bijzondere aandacht voor promotieonderzoek (via Dudoc-Alfa, NWO promotiebeurzen leraren en elders).
2. Met vakdidactici die doceren op universitaire lerarenopleidingen en op hbo-lerarenopleidingen afstemmen en verbeteren van het vakdidactisch onderwijs voor aankomende docenten L&R, zowel tweedegraads als eerstegraads.
3. Kennisdeling van vakdidactisch onderzoek mogelijk maken en uitwisseling daarover onder vakdidactici, docenten en docenten-in-opleiding stimuleren.
4. Bevorderen van aandacht, zowel in onderzoek als onderwijs, voor de bredere pedagogische en levensbeschouwelijke context van het vakgebied L&R in relatie tot thema's als onderwijspedagogiek, schoolidentiteit, normatieve professionalisering, ethische vorming en burgerschapsvorming.
5. Bijdragen aan het verminderen van het lerarentekort voor L&R.

De leden van het VDMT zijn actief in diverse besturen en gremia die gerelateerd zijn aan het vakgebied L&R. Op die manier streven we ernaar om zicht te houden op ontwikkelingen en om verbindingen te leggen waar die er nog niet zijn in een breed en divers onderwijsveld.

DEELNAME AAN COMMISSIES, BESTUREN EN SAMENWERKINGSVERBANDEN:

- Cok Bakker: lid van de LERVO-stuurgroep (Expertisecentrum Levensbeschouwing en Religie in het VO).
- Cok Bakker: lid van de Wetenschappelijke Adviesraad van belangenvereniging VERUS te Woerden.
- Natascha Kienstra: Lid Raad van Advies van prof. dr. Theo van der Zee, Professor by Special Appointment of Education, Ethics & Religion, Radboud University.
- Natascha Kienstra: Bestuurslid LJ Mariastichting, Fonds ter ondersteuning van vrouwelijke theologiestudenten.
- Natascha Kienstra: Vice-president van de International Association for Philosophy teachers (AIPPh).

ONTWIKKELEN EN VERSPREIDEN VAN VAKDIDACTISCHE KENNIS

- In 2025 verscheen het eerste vakdidactisch inspiratieboek van Expertisecentrum LERVO: *Nieuwe werelden openen: Perspectieven op levensbeschouwing en religie*, Ten Brink. Verschillende leden van het vakdidactisch meesterschapsteam droegen bij aan het boek: Markus Altena Davidsen als redacteur en (mede)auteur van de hoofdstukken over “Het zinperspectief” en “Het fenomenologisch perspectief”, Juliëtte van Deursen als medeauteur van het hoofdstuk over ‘Het persoonlijk perspectief’ en Natascha Kienstra als medeauteur van het hoofdstuk over ‘Het ethisch perspectief’.
- *Studiedag VDLG*. De jaarlijkse studiedag van de VDLG op 18 maart 2025 stond in het teken van de lancering van het boek *Nieuwe werelden openen*. Juliëtte van Deursen en Markus Altena Davidsen verzorgden workshops voor de deelnemers.
- *Religiewetenschappelijke vakmethodiek*. Markus Altena Davidsen heeft samen met collega’s een [studiemiddag](#) georganiseerd op 9 mei 2025 aan de UL over het Comenius-project “Religiewetenschappelijke vakmethodiek voor de lerarenopleiding godsdienst/levensbeschouwing” (€53.425). Het materiaal uit het project is gepubliceerd op de [website](#) van het project. Een handelseditie bij Leiden University Press is in voorbereiding.
- *De lespraktijk van...* Markus Altena Davidsen werd geïnterviewd door VDLG-voorzitter Peter Snel voor de interviewserie ‘De lespraktijk van...’ Het [interview](#) ‘De lespraktijk van Markus Altena Davidsen’ verscheen 22 februari 2025. *De lespraktijk van...* Juliëtte van Deursen-Vreeburg werd ook [geïnterviewd](#) voor deze serie: verschenen op 31 januari 2025.
- Natascha Kienstra: Editor van *Durf te denken!* lesboeken filosofie, levensbeschouwing, kritisch denken en burgerschap voor het voortgezet onderwijs bij Uitgeverij Boom, Amsterdam.

BIJDRAGE AAN CURRICULUMVERNIEUWING

- *Curriculum Levensbeschouwing en Religie, voortgezet onderwijs*. Een werkgroep van Expertisecentrum LERVO onder leiding van Markus Altena Davidsen is bezig een landelijk curriculum te ontwikkelen voor het vakgebied Levensbeschouwing en Religie. Het vakdidactisch meesterschapsteam L&R heeft LERVO verzocht een zorgvuldige veldraadpleging te organiseren in 2025-2026 en LERVO heeft hiermee ingestemd. Juliëtte van Deursen zal voorzitter worden van de adviesgroep ‘docentenopleidingen’.
- *Kennisbasis M&M, pabo*. Markus Altena Davidsen vertegenwoordigt de docenten(opleiders) godsdienst/levensbeschouwing in de advieskring vakverenigingen, en is tevens voorzitter van de advieskring.
- Natascha Kienstra: Lid Netwerk Filosofie voor Advies vakvernieuwing Filosofie (SLO).

ONDERWIJS

BIJEENKOMSTEN

- Cok Bakker: diverse gastcolleges, waaronder die bij de Graduate School of Teaching van de UU en de minor ‘Filosofie, Wereldgodsdiensten, Spiritualiteit’ bij de Hogeschool Utrecht
- Cok Bakker: Diverse lezingen/adviesgesprekken op scholen en bij schoolbesturen/CvB’s en Raden van Toezicht.
- Juliëtte van Deursen-Vreeburg organiseerde een bijeenkomst in Utrecht op 2 juni 2025 voor de lerarenopleiders L&R van de verschillende universiteiten. De deelnemers hebben het curriculum van hun lerarenopleiding gepresenteerd en kritisch met elkaar besproken.

ONDERWIJSVERNIEUWING

- Markus Altena Davidsen heeft voor de tweejarige educatieve opleiding Religie & levensbeschouwing aan de UL een nieuw vak ontwikkeld: *Reflectie op het schoolvak levensbeschouwing en religie*. Het vak laat studenten reflecteren op de algemene vormingsdoelen van het onderwijs in relatie tot de bijdrage van hun eigen vak. Vanuit deze visie ontwikkelen studenten een vakleerplan.
- Juliëtte van Deursen-Vreeburg ontwikkelde voor de Tilburg University, Tilburg School of Catholic Theology een educatieve [minor](#) en [module](#) voor studenten theologie/religiewetenschappen om in hun vrije keuzeruimte (minor) of na de bachelor (module) een (beperkte) tweedegraads bevoegdheid GL te halen.

ACTIVITEITEN OM HET LERARENTEKORT TEGEN TE GAAN

- Markus Altena Davidsen is met collega’s een doorstroomconstructie aan het onderzoeken/opzetten waarmee hbo-studenten voor de vakken geschiedenis en maatschappijleer kunnen doorstromen naar een traject bij de Universiteit Leiden waar ze een beperkte tweedegraadsbevoegdheid kunnen behalen voor godsdienst/levensbeschouwing. Bij succes, kan deze pilot ook elders in het land worden geïmplementeerd.

- Juliëtte van Deursen-Vreeburg: De TST werkt vanaf september 2026 samen met scholenkoepel OMO, Fontys Educatie en de bisdommen Breda en Den Bosch aan een cursus voor docenten in het voortgezet onderwijs die interesse hebben in het halen van een extra bevoegdheid voor Godsdienst-Levensbeschouwing. Na de cursus kunnen de docenten doorstuderen voor een tweedegraads of eerste graads bevoegdheid met enkele vrijstellingen. De TST zal tijdens de cursus gastcolleges verzorgen. Er zijn 15 deelnemers voor komend studiejaar.

ONDERZOEK

REDACTIE WETENSCHAPPELIJKE EN PROFESSIONELE TIJDSCHRIFTEN/ SERIES

- Cok Bakker: Editor van de internationale boekenserie bij Waxmann Verlag, Munster/New York. Titel van de serie: '*Religion and Education in Europe*' - (ondertussen 46 delen).
- Cok Bakker: Lid van de International Advisory Board van het '*British Journal of Religious Education*' - Taylor & Francis.
- Markus Altena Davidsen: redactielid van *Religie & Samenleving* met als portefeuille onderwijs. Een themanummer over vakdidactiek verschijnt in oktober 2025.
- Juliëtte van Deursen-Vreeburg: lid van de redactieraad van *Narthex, Vakblad voor levensbeschouwing en educatie*.
- Natascha Kienstra: lid van de International Advisory Board van *Forum Philosophie International*.
- Natascha Kienstra: Associate Editor van *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* (ANTW).

GRANTS

- Juliëtte van Deursen-Vreeburg: Growth-project toegekend (€49.000), Digital Science for Society Tilburg University, *Digitalisering inzetten voor het leren dialogiseren in het levensbeschouwelijk onderwijs*.
- Natascha Kienstra: Interreg EU (394.056 euro) voor Proeftuin Onderwijs: AI en onderwijs voor kritisch denken binnen InnovAlte.
- Natascha Kienstra: Tilburg University (19.123 euro) voor pilot Ethics Bowl.
- Natascha Kienstra: Research and Infrastructure (10.000 euro) voor AI en Ethiek.

PRESENTATIES OP WETENSCHAPPELIJKE EN PROFESSIONELE BIJEENKOMSTEN/ CONFERENTIES

- Cok Bakker, paper-presentatie april 2025 op de ENRECA conferentie (*European Network on RE in Contextual Approaches*) over het creëren van Pedagogische Tussenruimte.
- Cok Bakker, 30 juli – 4 augustus 2025, Presentaties op de ISREV-conferentie 2025 te Riga, Letland. Titel: Teaching in the school as a 'Pedagogical Interspace'. An interesting challenge for a professional teacher.
- Markus Altena Davidsen, 2 april 2025. "Worldview in Religious Education in the Netherlands", in a roundtable over Worldview Education in the UK, the Netherlands

and Flanders, in the Exploring Worldviews Seminar Series, Rijksuniversiteit Groningen.

- Markus Altena Davidsen, 11 april 2025. “Religiewetenschap in het onderwijs: Waarom religiewetenschap noodzakelijk is, wat we al voor elkaar hebben gekregen en wat ons nog te doen staat”, *voorjaarsbijeenkomst Nederlands Genootschap voor Godsdienstwetenschap*, Universiteit Leiden.
- Juliëtte van Deursen-Vreeburg, 18 oktober 2024, *Verdiepingsdag Ecologische Spiritualiteit Titus Brandsma Instituut*, Nijmegen, workshop “ecologische spiritualiteit en jongeren”.
- Juliëtte van Deursen-Vreeburg, 31 oktober 2024, *Conferentie Education, Formation and the Church III*, TUU, Utrecht, “Contemplatief lezen van parabels in de klas. Een ruimte openen voor persoonsvorming”.
- Juliëtte van Deursen-Vreeburg, 6 februari 2025, CHE Ede *Heilige momenten in het onderwijs*, studiedag Leraar Godsdienst en Levensbeschouwing, keynote, “Vacare: contemplatief lezen van parabels in de klas. Een ruimte openen voor persoonsvorming”.
- Juliëtte van Deursen-Vreeburg, met Ina ter Avest, 18 maart 2025, VDLG-studiedag Nieuwe werelden openen, Utrecht, “Het persoonlijk perspectief”.
- Juliëtte van Deursen-Vreeburg, 4 juni 2025, Gent, tweedaagse voor inspecteurs RK-godsdienst Vlaanderen ‘Kijken over het muurtje, Gent, “Vacare: ruimte voor persoonsvorming in een geseclariseerde en diverse klas. Contemplatief lezen”.
- Juliëtte van Deursen-Vreeburg, 9 juli 2025, EUARE-conferentie Wenen, “From Lectio Divina to Contemplative Reading. A practice of personal formation in religious education.”
- Juliëtte van Deursen-Vreeburg, met Monique van Dijk-Groeneboer, 23 augustus 2025, EFTRE-conference, Boedapest, “Pupils and RE in secondary schools in the Netherlands”.
- Natascha Kienstra, 11 april 2025, Luce, ‘Een voorbeeld van waardenoverdracht’, Utrecht.
- Natascha Kienstra, 15 maart 2025, NFO, ‘Eerste Nederlandse Ethics Bowl’, ISVW Leusden.
- Natascha Kienstra, 6 december 2024, Ethics@KU Leuven, ‘An action-oriented approach to learning ethics’, Leuven.
- Natascha Kienstra, 3 augustus 2024, XXV World Congress of Philosophy Round table ‘An urgent call for action-oriented ethics education’, Rome.
- Natascha Kienstra, 2 juli 2024, International Conference Ethics and Philosophy teaching and the challenges of the future, ‘An action-oriented approach to learning ethics’, Salzburg.

BEGELEIDING PROMOTIETRAJECTEN

- Joel Valk als een aio vanwege het Dudoc/Alfa programma. Projecttitel: *Religie in beeld: Een vernieuwde beelddidactiek voor het vak Godsdienst/Levensbeschouwing*. Cok Bakker 1ste promotor; prof.dr. Birgit Meyer 2de promotor.
- Marije Verkerk (HU), Projecttitel: *Existentieel welzijn bij jongeren*. Cok Bakker 1ste promotor; dr. Edwin van der Zande, co-promotor

- Sybolt Friso, Project-titel: Subjectification of teachers. Prof.dr. Rick de Graaff, 1ste promotor; Cok Bakker 2-de promotor; dr. Saro Lozano Parra, dr. Marije van de Braak, co-promotoren
- Remi Hartel (HAN), Projecttitel: Teachers' Moral Authorship. Cok Bakker 1ste promotor; dr. H. OolbekkinkMarchand, dr. W.Sanderse, co-promotoren
- Hanke Drop (HU), Projecttitel: The artistry of teaching. Cok Bakker 1ste promotor; dr. Peter Mesker, co-promotor.
- Toon van Gestel (buitenpromovendus), *De concilieverklaring Gravissimum Educationis Een lezersreceptieonderzoek*. Promotoren prof. dr. Archibald van Wieringen en prof. dr. Monique van Dijk-Groeneboer, co-promotor Juliëtte van Deursen.
- Antonio Pinilla Torres, *Play and Ethics: An Interpretive Framework and Heuristic Model for Ethics Education*. Tilburg University. Natascha Kienstra met G. Galle (KU Leuven) en Stefan Ramaekers (KU Leuven).

Publicaties

Bakker, C. (2025). De onderwijsveranderaar als normatieve professional. In F. Cornelissen (Ed.), *Maak samen je eigen onderwijs: Veranderen, vernieuwen en verbeteren voor schoolteams* (pp. 20-29). Boom.

Bakker, C., & van Dongen, M. (2025). Het waarom en waartoe van onderwijsinnovatie: een normatieve reflectie. In F. Cornelissen (Ed.), *Maak samen je eigen onderwijs: Veranderen, vernieuwen en verbeteren voor schoolteams* (pp. 14-19). Boom.

Banning, B., Kienstra, N. (2025), Het ethisch perspectief. Ethisch reflecteren en handelen in de klas. In: Markus Davidsen (red.), *Nieuwe werelden openen. Perspectieven op Levensbeschouwing en Religie*, Zwolle: Ten Brink Uitgevers, 152-177.

Davidsen, M.A., red. (2025). *Nieuwe werelden openen: Perspectieven op Levensbeschouwing en Religie*. Zwolle: Ten Brink Uitgevers.

Davidsen, M.A. (2025), Inleiding: Perspectieven op Levensbeschouwing en Religie. In: M.A. Davidsen (red.), *Nieuwe werelden openen: Perspectieven op Levensbeschouwing en Religie*, Zwolle: Ten Brink, 8-19.

Davidsen, M.A. (2025), Het fenomenologisch perspectief: Hoe zitten religieuze tradities in elkaar?. In: M.A. Davidsen (red.), *Nieuwe werelden openen: Perspectieven op Levensbeschouwing en Religie*, Zwolle: Ten Brink, 74-97.

Emans, A., Oolbekkink-Marchand, H., Bakker, C., & de Bruijn, E. (2025). Teacher Agency in the Dynamics of Educational Practices: A Theory Synthesis. *Frontiers*, 9, Article 1515123. [\[DOI\]](#) [\[Portal\]](#)

Friso, S., Lozano Parra, S., van Braak, M., Bakker, C., & de Graaff, R. (2024). Teacher subjectification as a pedagogical unavoidability. In *Higher Education Brought To Life* (pp. 50-51).

Kienstra, N., C. Melisse & M. van Dijk-Groeneboer (2024). Humankind as the Image of God: a cognitive semantic application of Genesis 1:1–2:3 in the classroom, *British Journal of Religious Education*, DOI: 10.1080/01416200.2024.2436956.

Kienstra, N. (2024). Metody nauczania w edukacji etycznej w Holandii, *Acta Universitatis Lodzensis Folia Philosophica Ethica-Aesthetica-Practica*, 107-118. DOI: <https://doi.org/10.18778/0208-6107.43.05>.

Kragten, L., Langeloo, A., Bakker, C., & Wolfensberger, M. (2025). Exploring the Interplay between Community Building and Competition in Honors Education: A scoping review. *Journal of Advanced Academics*, 36(3), 406-434. [\[DOI\]](#)

Lieshout, F. van, & Bakker, C. (2025). Onderwijsinnovatie: elkaars normatieve posities onderzoeken en bevragen. In F. Cornelissen (Ed.), *Maak samen je eigen onderwijs: Veranderen, vernieuwen en verbeteren voor schoolteams* (pp. 61-69). Boom.

Melisse, C. N. Kienstra & M. van Dijk-Groeneboer (2025). A cognitive-semantic engagement with a biblical text in religious education and youth ministry: Designing exercises to initiate a narrative dialogue, *Journal of Youth and Theology*, 1-29. DOI:10.1163/24055093-bja10083.

Ossewaarde-Lowtoo R., Kienstra, N., Gude, A., Hale, I., Zimmermann, K. (2024). Educating to Wholesome Selves. *Tilburg Series* 6, 22-34.

Van Deursen-Vreeburg, J. (2024). Vacare: From Lectio Divina to Contemplative Reading: Making space for the personal formation of secondary school students. *Journal of Religious Education*, 72(2). <https://doi.org/10.1007/s40839-024-00232-5>

Van Deursen-Vreeburg, J., Avest, I. T., Renkema, E., van Dijk, J., & Cornelisse, R. (2025). Het persoonlijk perspectief: De levensbeschouwing van leerlingen. In: M. A. Davidsen (red.), *Nieuwe Werelden openen: Perspectieven op Levensbeschouwing en Religie* (pp. 21-49). Ten Brink.

Van Deursen-Vreeburg, J., Roebben, B., Stüttem, M. & Vloebergs, S (2025). Re-Learning Listening as a Contemplative Practice of the Religious Education Teacher. The Wisdom of Benedict, Hadewijch and Eckhart, in: Bert Roebben, Marina Kiroudi & Barbara Niedermann (red.). *Designs of Meaning. Religious Educational Research under Construction*. Herder. (open access)